

УДК 343.977

Олександр Павлович ФРОЛОВ,

завідувач навчальної лабораторії кафедри фінансових розслідувань
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції
Національного університету державної фіскальної служби України

СПЕЦИФІКА ДЕЯКИХ СУБ'ЄКТІВ ОБШУКУ У ФОРМІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Обшук є однією з невідкладних слідчих (розшукових) дій, що регламентується ст. 233–236 КПК України. В сучасних умовах він набув нових особливостей та проводиться у значній кількості кримінальних проваджень в новій організаційній формі – формі спеціальної операції.

Ми вже раніше пропонували власне визначення поняття «обшук у формі спеціальної операції». На нашу думку, обшук у формі спеціальної операції – це характерна для сучасних умов нова організаційна форма провадження слідчої (розшукової) дії, яка вже достатньо широко здійснюється на практиці, і полягає у примусовому дослідженні приміщень (споруд), що мають значну за розмірами площу і (або) розділених на багато кімнат (відсіків), великих ділянок місцевості, а також крупних транспортних засобів, великою кількістю суб'єктів з метою відшукування та вилучення множинності приховуваних доказів злочину, предметів і цінностей набутих злочинним шляхом, і які підлягають конфіскації, розшуку осіб і трупів, що здійснюється в умовах подолання протидії розслідуванню або загрози такої протидії [2, с. 323].

Розглядаючи загальні положення проведення обшуку у формі спеціальної операції ми вже приділяли увагу особам (суб'єкти обшуку), що приймають участь у здійсненні таких заходів [3, с. 196–198]. Разом з тим, кожен із суб'єктів обшуку у формі спеціальної операції, виходячи з її розуміння, ознак і особливостей організації має свою специфіку, що потребує більш детального розгляду. Даваймо розглянемо специфіку деяких суб'єктів обшуку у формі спеціальної операції.

Слідчий, відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України, визначається як службова особа відповідних державних органів, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Повний перелік повноважень слідчого, якими його наділено для виконання зазначеної функції, визначено у ст. 40 КПК України. Зокрема, відповідно до п. 2, 3 ч. 2 цієї статті, слідчий уповноважений проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених цим Кодексом та доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам.

Вочевидь, що для проведення традиційного обшуку цілком достатньо присутності одного слідчого, який може особисто здійснити або проконтролювати цей захід, що проводиться на незначній території за участі невеликої кількості суб'єктів.

Дещо по іншому ситуація складається при провадженні обшуку у формі спеціальної операції. Обшук в такій організаційній формі тактично схожий з груповим обшуком, оскільки обшукуваний об'єкт має велику площу і для здійснення пошуку його доцільно поділити на окремі ділянки або сектори. Безперечно, один слідчий не зможе особисто керувати пошуковими заходами, що проводяться на кожній такій ділянці. У таких випадках доцільно залучити для проведення обшуку в формі спеціальної операції декількох слідчих, які будуть керувати окремими ділянками (секторами) обшуку. У такому випадку в спеціальній операції є доцільною участь **керівника органу досудового розслідування** який, відповідно до своїх повноважень, передбачених ст. 39 КПК України може, як просто контролювати роботу своїх підлеглих, так і особисто очолити спеціальну операцію.

Прокурор. У п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначається, що під цим терміном розуміються службові особи, перелічені в законі, які діють у межах повноважень, визначених цим Кодексом. Функція прокурора на стадії досудового розслідування, відповідно до ч. 2 ст. 36 КПК України визначається як нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Повний перелік повноважень прокурора, якими його наділено для виконання зазначеної функції, визначено у ст. 36 КПК України. Зокрема, згідно з п. 4, 5 ч. 2 цієї статті, прокурор уповноважений доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих

(розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) дії та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом, а також доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам.

Вочевидь, при проведенні обшуку у формі спеціальної операції прокурор, відповідно до своїх повноважень може, як контролювати роботу слідчих та співробітників оперативних підрозділів, які за його дорученням виконують зазначену слідчу (розшукову) дію, так і особисто очолити спеціальну операцію.

Співробітники оперативних підрозділів. Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України прокурор, слідчий уповноважені доручити проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам.

Оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ч. 1 ст. 41 КПК України).

Практика показує, що без участі співробітників оперативних підрозділів на сьогодні не проводиться жодного обшуку. При проведенні обшуку у формі спеціальної операції доцільне залучення значної кількості співробітників оперативних підрозділів, а також керівників оперативних підрозділів. В таких заходах можуть приймати участь не один, а декілька оперативних підрозділів різної фахової направленості і різних відомств. Основною функцією співробітників оперативних підрозділів є безпосереднє здійснення пошукових заходів, але при недостатній кількості слідчих вони можуть керувати окремими ділянками таких заходів, а також виконувати інші функції.

Спеціаліст. Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК України).

З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів (ч. 1 ст. 236 КПК України). Однак, якщо при проведенні традиційного обшуку запрошується один спеціаліст (іноді два чи три), що має, як правило криміналістичні знання, то для обшуку у формі спеціальної операції необхідно більша кількість спеціалістів, які мають більш широкий спектр спеціальних знань, оснащені спеціальною технікою і залучаються для надання допомоги у виявленні, фіксації та вилученні доказів.

Працівники підрозділів фізичного захисту. Працівники спецпідрозділів силових структур правоохоронних органів, у тому числі і працівники підрозділів фізичного захисту, у своїй більшості перебувають на штатних посадах оперативних уповноважених, тобто є співробітниками оперативних підрозділів, а тому, відповідно до ч. 1 ст. 41 КПК України, вони можуть здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, користуючись при цьому повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41 КПК України).

Підрозділи фізичного захисту залучаються для участі в слідчих (розшукових) діях та інших заходах у випадках, коли є реальна загроза активного, у тому числі збройного опору і непокорі законним вимогам службових осіб, що їх проводять, у тому числі і при проведенні обшуку у формі спеціальної операції.

Інші особи. Серед інших осіб, так або інакше присутніх при проведенні обшуку у формі спеціальної операції, особливу увагу необхідно приділити представникам засобів масової інформації. Дуже часто кримінальні провадження, що потребують здійснення такого роду обшуків, мають великий суспільний резонанс і тому не можуть залишитись по за увагою журналістів. Як показує практика представники засобів масової інформації прибувають на місце проведення обшуку у формі спеціальної операції, як тільки він розпочинається.

На нашу думку деякі журналісти можуть бути присутніми на обшукуваному об'єкті і навіть особисто спостерігати за окремими елементами спеціальної операції, якщо це з організаційних або тактичних міркувань не буде заважати роботі службових осіб, що проводять обшук. Рішення про допуск або видалення окремих представників засобів масової інформації приймає особа, що здійснює загальне керівництво спеціальною операцією (слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування). Також можлива спеціальна акредитація журналістів, що мають право бути присутніми при здійсненні таких заходів.

Отже, підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що кожен із перерахованих суб'єктів обшуку у формі спеціальної операції має свою специфіку, яка в сучасних умовах може мати різні варіативні комбінації та набувати більш широкого змісту.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. (із змінами та доповненнями станом на 17.09.2018 р.) : офіційний текст. Київ : Правова єдність, 2018. 319 с.
2. Фролов О. П. Поняття та основні риси обшуку у формі спеціальної операції. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1–2 (10–11). С. 318–324.
3. Фролов О. П. Суб'єкти обшуку у формі спеціальної операції (загальна характеристика) // Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 196–198.

Одержано 03.04.2019

УДК 341.23

Максим Сергійович ХАВРАТ,

*аспірант кафедри міжнародного і європейського права
юридичного факультету*

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОРГАНІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Діяльність співробітників поліцейських органів відіграє важливу роль у сучасному демократичному суспільстві з огляду на те, що розслідування злочину є першим важливим кроком у системі відправлення правосуддя та тим засобом, за допомогою якого особи, що обвинувачуються у скоєнні злочину, можуть бути притягнуті до суду для встановлення їхньої вини чи невинуватості. Означене є важливим для забезпечення благополуччя суспільства в цілому, оскільки злочинність порушує нормальне життя людей і перешкоджає економічному та соціальному розвитку держави. З цих причин проведення ефективного розслідування з дотриманням етичних норм і законів є вкрай важливим аспектом роботи поліції (п. 299) [1].

Так, для забезпечення дотримання етичних норм у ході розслідування злочину необхідно, щоб співробітник поліції поважав людську гідність і права людини та дотримувався вимог закону. У демократичному суспільстві діяльність з розслідування злочинів передбачає підзвітність поліцейських суспільству та їх відданість інтересам суспільства. Крім того, слідство має проводитися з належним урахуванням принципу недопущення дискримінації (п. 302) [1].

Варто зазначити, що більшість осіб, які беруть участь у забезпеченні охорони правопорядку, дотримуються зобов'язання з честю нести службу відповідно до встановлених вимог і при виконанні своїх обов'язків постійно демонструють прихильність високим стандартам сумлінності та дотримуються передбачених законом процедур, що регламентують їхню діяльність. У більшості країн поліції надаються повноваження щодо захисту основних прав і свобод людини, закріплених як міжнародно-правовими актами в галузі прав людини універсального і регіонального характеру (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Хартія основоположних прав людини 2000 р. тощо), так і національним законодавством держав [2, с. 1].

Акцент на дотриманні прав людини зроблено і в міжнародно-правових актах, що безпосередньо регулюють діяльність поліції. Так, Кодексом поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 р. закріплено, що при виконанні своїх обов'язків посадові особи з підтримання правопорядку, зокрема, особи наділені поліцейськими повноваженнями, поважають і захищають людську гідність та підтримують і захищають права людини щодо всіх осіб (ст. 2) [3].

У розробленому Радою Європи Європейському кодексі поліцейської етики 2001 р. визначено цілі поліції, до яких також віднесено захист і дотримання основних прав і свобод людини в тому вигляді, в якому вони закріплені, зокрема, в Європейській конвенції про права людини (п. I) [4].

У Брюссельській декларації про системи кримінального правосуддя 2006 р. члени Ради міністрів ОБСЄ погодилися з тим, що «при виконанні свого обов'язку співробітники